

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТ

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

ЎзМУ ректори

2018 йил

“КЕЛИШДИ”

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

2018 йил

Рўйхатга олинди: № БД-

2018 йил 18.08

**ФАЛСАФА
ФАН ДАСТУРИ**

(барча бакалаврият таълим йўналишлари учун)

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2018 йил “18” 08 даги 4-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2018 йил “15” 08 даги 744 - сонли буйруғи билан маъқулланган фан дастурларини таянч олий таълим муассасаси томонидан тасдиқлашга розилик берилган.

Фан дастури Ўзбекистон Миллий университетида ишлаб чиқилган.

Тузувчилар:

Ш.О. Мадаева

Ўзбекистон Миллий университети “Фалсафа ва мантик” кафедраси мудири, фалсафа фанлари доктори;

Н.А. Шермухамедова

Ўзбекистон Миллий университети “Фалсафа ва мантик” кафедраси профессори, фалсафа фанлари доктори;

Д.А. Пулатова

Тошкент давлат шарқшунослик институти «Шарқ фалсафаси ва маданияти» кафедраси мудири, фалсафа фанлари номзоди, доцент;

Д.Э. Файзихўжаева

Ўзбекистон Миллий университети “Фалсафа ва мантик” кафедраси доценти, фалсафа фанлари номзоди;

Х.П. Тўхтаев

Ўзбекистон Миллий университети “Фалсафа ва мантик” кафедраси доценти, фалсафа фанлари номзоди;

Б.Э. Хусанов

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти проректори, ф.ф.н., доц.

Такризчилар:

И. Саифназаров

Тошкент давлат Иқтисодий университети “Фалсафа” кафедраси профессори, фалсафа фанлари доктори.

Ж.Я. Яхшиликков

Самарканд давлат университети “Миллий гоё, фалсафа ва маънавият асослари” кафедраси мудири, фалсафа фанлари доктори, профессор.

Фан дастури Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия этилган (2018 йил 13.07 даги 3 -сон баённома).

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбий таълимдаги ўрни

Фалсафа фанининг долзарблиги бугунги глобаллашув даврида маънавий соҳасида вужудга келаётган долзарб муаммоларни ҳал этиш, халқимиз маънавий меъросини асраш ва янада юксалтириш, ёшларнинг фалсафий тафаккурини шакллантириш, онгини турли зарарли ғоялардан саклаш, уларни фалсафий билимлар билан қуроллантириш зарурлиги билан белгиланади.

Ушбу фан барча бакалаврият таълим йўналишларида ўтилиши белгиланган бўлиб, ўзида турли даврларнинг ижтимоий-сиёсий, маънавий қарашларини мужассамлаштириб, воқеа ва ходисаларнинг моҳиятини англашни, унга муносабат билдиришни шакллантиради ҳамда аналитик, синтетик, креатив тафаккурни ҳосил қилади. Шунинг учун фалсафа фани ёш мутахассисларни тайёрлашда муҳим аҳамият касб этади.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фанни ўқитишнинг мақсади – ёшларни замонавий фан ютуқларига асосланган фалсафий билимлар билан қуроллантириш ҳамда уларда ўз-ўзини англаш ва тўғри фикрлаш маҳорати, кўникма ва малакаларини шакллантиришдан иборат.

Фанни ўқитишнинг вазифалари – табиат, жамият ва инсон тафаккурининг ривожланишига оид фалсафий билимлар, қонунлар ва категориялар мазмун-моҳиятини билиш, уларга нисбатан шахсий муносабатни шакллантириш орқали инсоннинг ҳаётдаги ўрни ва аҳамиятини очиқ бериш;

– фалсафа ривожланишининг асосий босқичлари ва йўналишлари, диннинг келиб чиқиши ва унинг функциялари, табиат ва жамият борлиги тўғрисида тасаввурларини шакллантириш;

– жамият ҳаётидаги ижтимоий жараёнларга фалсафий тафаккур ва шахсий-таҳлилий танқид нуқтаи назаридан ёндашиш, ўз-ўзини маънавий-ахлоқий тарбиялаш тўғрularини ҳосил қилиш;

– ёшларда жамиятни демократлаштириш ва модернизациялаш жараёнида фаол иштирок этиш ҳиссини тарбиялаш.

Фан буйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қуйидаги талаблар қуйилади. **Талаба:**

- Фалсафий тафаккур хусусияти ва қонуниятлари, уларнинг жамият таракқиётига таъсири, мантикий, этик, эстетик маданиятнинг инсон ҳаёт тарзи ва маданиятини такомиллаштиришдаги роли ва аҳамияти, Шарқ ва Ғарб фалсафасининг етакчи ғоялари, илмий ва маънавий мероси, дунёнинг ягоналиги қонунияти ва унда қоннот ҳамда инсон борлигининг алоқадорлиги, касбий фаолиятда фалсафанинг методологик аҳамияти, глобал жараёнларда аналитик ва синтетик, мантикий тафаккурнинг роли.

Ўзбекистонда олиб борилаётган ислохотларнинг моҳияти хақида *тасаввурга эга бўлиши*;

– фаннинг предмети, назарий-методологик асослари, манбалари ва унинг жамият тараккиётида тутган ўрни, Қадимги ва Ўрта асрлар Шарқ ва Ғарб фалсафаси, Янги ва Энг давр фалсафасининг хусусиятлари, таълимот ва гоёлари;

– табиат ва жамиятда юз бераётган жараёнлар фалсафий қонуниятлари, тафаккур ва борлик, субстанция ва материя муаммоси, макон ва вақт, табиат фалсафаси ва экологияси, энергия, инсон борлиги;

– фалсафа метод, қонун ва категориялари, ривожланиш ва тараккиёт фалсафаси, ҳақиқатни англашда назария ва амалиёт бирлиги, билиш методологияси;

– ўзбек миллий фалсафасини ва бу борадаги буюк аждодларимизнинг мероси, инсоннинг атроф муҳитга бўлган муносабатини тартибга солувчи ҳуқуқий ва ахлоқий меъёрлар, глобаллашув жараёнлари хақида *билишга эга бўлиши ва ундан фойдалана олиши*;

– фалсафани ўрганиш орқали жамият ҳаётидаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар моҳиятини тушуниш, уларга фалсафий, тизимли тафаккур нуқта-назаридан баҳо бериш;

– жамият тараккиётига оид ахборотларни тўплаш, сақлаш ва улардан фойдаланиш, мантикий таҳлил этиш, ўзининг касбий фаолиятига оид маълумотларни аналитик ва синтетик фикрлаш асосида қабул қилиш, мушоадавий тафаккурга асосланган мустақил қарорлар қабул қилиш;

– янги билимларни мустақил ўзлаштира олиш, такомиллаштириш ва ўз меҳнатини илмийлик ва бунёдкорлик асосида тизимли ташкил қилиш;

– фикр ва қарашларини оғзаки ва ёзма равишда адабий тил қоидалари асосида конструктив, мантикий ифода этиш *қўникмаларига эга бўлиши керак*.

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)

I-мавзу. Фалсафа фанининг предмети, мазмуни ва жамиятдаги роли

Фалсафа тушунчасининг келиб чиқиши. Фалсафа шаклланишининг асосий босқичлари. Дунёқарашнинг тузилиши. Дунёқарашнинг тарихий шакллари: миф - дастлабки дунёқараш шакли. Мифологик ва диний дунёқарашнинг ўзаро алоқаси ва фарқи. Диний дунёқарашнинг шаклланиши. Диннинг асосий функциялари. Дунёни идрок этишда фалсафий дунёқарашнинг ўзига хос роли. Фан илмий дунёқараш шакли. Фаннинг функциялари ва тараккиётининг асосий босқичлари. Фалсафа ва фаннинг ўзаро муносабати, фарқи. Фалсафа фанининг предмети функциялари. Ҳозирги даврда миллий фалсафани ривожлантириш ва халқаро алоқаларни ташкил этишнинг аҳамияти.

2-мавзу. Фалсафий тафаккур тараккиёти боскичлари:

Шарк фалсафаси

Қадимги Шарқда асотирий тасаввурлар ва фалсафий билимларнинг пайдо бўлиши. Миср ва Бобил фалсафий мактаблари. Қадимги Ҳиндистонда фалсафий мактаблар. Марказий Осиёда “Авесто” таълимотидаги фалсафий фикрлар. Конфуций ва Лао Цзи таълимоти.

Ислом динининг вужудга келиши ва фалсафий таълимоти. Илк ўрта аср Шарк фалсафаси ва уйғониш даври. Шарк пантеизми ва перипатетизми Шарк мутафаккирлари (Абу Райхон Беруний, Абу Наср Форобий, Ибн Сино)нинг ижтимоий-сиёсий, маънавий-ахлоқий таълимотлари. Илк ўрта асрда тасаввуф ва ислом илоҳиётшунослик мактаблари таълимотлари.

Темурийлар сулоласи даври. Абдурахмон Жомий ва Алишер Навоий ижодида гуманизм гоялари.

XIXаср охири ва XX аср бошларида Марказий Осиёда илгор фалсафий, ижтимоий-сиёсий фикрлар. Шарк истилоси билан боғлиқ уйғониш ҳаракатлари, осиецентризм, пантуркизм, панисломизм, маърифатпарварлик ва жадидчилик таълимотлари. XX-XXI аср ўзбек фалсафаси.

3-мавзу. Фалсафий тафаккур тараккиёти боскичлари:

Ғарб фалсафаси

Қадимги Юнон-Рим фалсафий мактаби. Милет мактаби, унинг Миср-Бобил, Ҳинд фалсафай илдишлари билан боғлиқлик хусусиятлари. Сукротгача бўлган фалсафий тизим ва Сукрот мактаблари. Антик фалсафада Демокрит, Гераклит, Афлотун ва Аристотель оқимлари хусусиятлари. Эллинизм даври.

Христианлик ва Аврелий Августин фалсафий таълимотининг вужудга келиши. Илк ўрта аср Ғарб фалсафаси ривожланишининг умумий белгилари. Илк ўрта асрлар фалсафий тафаккур ривожидида аппологетика ва патристика, схоластика. Номинализм ва реализм. Фома Аквинский таълимоти. Ғарб Уйғониш даври ва фалсафий тафаккурнинг ривожланиш хусусиятлари.

Янги ва энг янги давр фалсафасининг устувор йўналишлари. Янги давр Ғарб фалсафасидаги асосий муаммолар. XVIII аср Европа фалсафасининг маърифий хусусиятлари. XX-XXI аср Ғарб фалсафасининг оқимлари. XX-XXI аср Ғарб файласуфлари ижодида фан фалсафасининг ривожиди.

4-мавзу. Борлик - фалсафа категорияси

Борлик тушунчасининг таҳлили. Фалсафа тарихида борлик муаммоси. Борлик ва йўқлик диалектикаси. Борлик шаклларининг таснифи: табиат борлиғи, ижтимоий борлик, маънавий борлик, инсон борлиғи, виртуал борлик. Энергия борлик шакли. Субстанция ва субстрат тушунчаси. Материя тушунчаси ва унинг ташкил топиш даражалари. Оламнинг пайдо бўлиши ва эволюцияси. Инъикос назарияси ва унинг даражалари, шакллари. Дунёнинг бирлиги чеклилиги ва чексизлиги.

Геоцентрик ва ногоцентрик моддий тизимлар. Кенгаювчи олам гипотезаси. Кизил силжиш ва торсион майдонлар. Универсал космик галограмма. Ҳаракат, макон ва вақт - материянинг яшаш шарты. Абдий ҳаракат, ўзгариш ва ҳаракатсизликнинг ўзаро нисбати. Ҳаракатнинг типлари ва шакллари. Ҳаракат мутлақлиги ва сокинликнинг нисбийлиги. Макон ва вақт борликнинг фундаментал шакллари. Фалсафа тарихида макон ва вақтга субстанционал ва реляцион ёндашувлар. Ижтимоий макон ва ижтимоий вақтда тарих вақти ва давр руҳининг мутаносиблиги. Индивидуал вақт инсон мавжудлик вақти сифатида.

5-мавзу. Билиш назарияси, йўналишлари ва асосий муаммолари

Билиш назариясининг предмети ва ўзига хос хусусиятлари. Гносеологиянинг мазмуни ва моҳияти. Эмпиризм, рационализм ва эпистемологиянинг уйғунлиги. Билимнинг асосий турлари ва шакллари. Ноилмий билим шакллари. Билишда субъект ва объектнинг ўзаро алоқаси. Ҳиссий, эмпирик, назарий, мантикий ва интуитив билиш даражалари. Онг-тафаккур ва борликнинг бирлиги. Тафаккур услубининг асосий жиҳатлари. Тафаккур услуби инерцияси тафаккурнинг хоссаси сифатида. Ҳиссий, эмпирик ва рационал билишнинг бирлиги ва фарқлари. Билишда ҳақиқат ва амалиёт уйғунлиги. Ҳақиқатнинг асосий шакллари ва концепциялари. Ҳақиқатни англашда исботлаш ва рад этиш эмоция, идеал, ирода, ишонч ва шубҳанинг роли. Амалиётнинг таркибий қисмлари.

6-мавзу. Фалсафанинг метод, қонун ва категориялари

Фалсафада метод ва методология, методика тушунчалари. Методларнинг таснифи. Фалсафа методлари. Фан методлари: умумилмий, хусусий илмий ва фанлараро тадқиқот методлари. Ижтимоий-гуманитар фанлар методларининг ўзига хос хусусияти. Ҳозирги замон методологияси.

Фалсафа тарихида ривожланиш ҳақидаги қарашлар эволюцияси. Шаклланиш, ўзгариш ва ривожланиш тушунчалари. Барқарорликнинг ўзгаришчанлиги. Барқарорлик ва беқарорлик нисбати. Ривожланишнинг типлари. Очик тизимларнинг эволюцияси. Қонун тушунчаси. Қонунларнинг турлари. Базис ва локал қонунлар. Фалсафанинг асосий қонунлари. Қарама-қаршилик ва зиддият қонуни. Микдор ва сифат ўзгаришлари диалектикаси. Инкорни-инкор қонуни ва ворисийлик. Категория тушунчаси ва уларнинг турлари. Фан ва фалсафа категорияларининг таснифи. Онтологик ва муносабатдош категорияларнинг таснифи.

7-мавзу. Тарихий жараёнда жамиятнинг маданий ва маънавий қадриятлари.

Жамият ва тарих фалсафаси

Жамият ва тарихнинг ўзгаришчанлигининг фалсафий жиҳатлари. Тарих фалсафасининг тузилиши ва функциялари. Тарихга формацион ва

цивилизацион ёндашувлар. Тарихда шахснинг роли. Жамият ривожланувчи тизим сифатида. Жамиятнинг сиёсий ҳаётида давлатнинг ўрни ва роли. Демократик давлат ва фуқаролик жамиятида нодавлат ташкилотларнинг туган ўрни.

Цивилизация тушунчасининг тахлили ва турли ёндашувлар таснифи. Цивилизация ривожининг асосий босқичлари. “Маданият” тушунчаси, унинг моҳияти, структураси ва функциялари Шарк ва Ғарб маданиятларининг ўзаро бир-бирига таъсири. Жаҳон цивилизацияси тарихида Шарк маданиятининг ўрни ва уни ўрганишнинг аҳамияти.

Қадрият тушунчасининг тавсифи ва моҳияти. Моддий ва маънавий қадриятларнинг ўзаро алоқадорлиги ва турлари. Эҳтиёжлар ва қадриятлар мутаносиблиги. Қадрлилик ва қадрсизланиш, уларнинг ижтимоий характери.

8-мавзу. Фалсафий антропология (Инсон фалсафаси)

Инсон борлигининг ўзига хос хусусиятлари. Жон ва онгнинг табиати, структураси ва функциялари. Онгсизликнинг табиати. Антроп тамойил - инсон борлигига оид замонавий концепция.

Шарк ва Ғарб фалсафасида инсон муаммоси. Фалсафий антропологиянинг пайдо бўлиши ва ривожланиши, предмети ва вазифалари. Инсонга интровертив ва экстрове́ртив ёндашувлар, биологизаторлик ва социологизаторлик концепциялари. Пассионар, суб пассионар ва мувофиқ одамлар ҳақидаги таълимот. Ҳаётнинг мазмуни ва унда инсоннинг вазифаси. Ҳаётни тарқ этиш босқичлари. Суицид ва парасуициднинг олдини олишда тарбиянинг роли. Инсон борлигида ўзликни англашнинг намоён бўлиши.

Инсон борлигида фаолиятининг тузилиши ва атрибутлари. Инсон фаолиятини тартибга солиш механизмлари ва унинг аҳамияти. Фаолиятни ташкил қилишда ҳуқуқ ва ахлоқ уйғунлиги.

9-мавзу. Глобаллашув ва глобал муаммоларнинг фалсафий жихатлари

Глобаллашув – янги фалсафий мавзу. Глобаллашув ҳодисаси ва глобалистика. Глобал жараёнларнинг шаклланиш тарихи. Глобал муаммоларнинг турли даражалари. 2017-2021 йиллардаги Ўзбекистонни янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегиясида глобал муаммоларнинг тавсифи. Ҳозирги даврнинг асосий глобал муаммоларининг таснифи. Глобал муаммоларни ҳал қилишда фалсафанинг роли. Глобал муаммоларни ҳал қилишда хусусий ва умумий манфаатлар уйғунлиги. Глобал муаммоларни ҳал қилишда халқаро кучлар бирлашуви; умумий ва хусусий манфаатлари. Глобал жараёнларни башорат қилишнинг аҳамияти. Башоратнинг турлари ва методлари. Келажакни башорат қилишнинг ўзига хос хусусиятлари.

Коррупция шаклланишининг тарихи. БМТ Кодексида коррупцияга муносабат. Ўзбекистонда коррупцияга оид қонунлар ва қарорлар таснифи, коррупцияга қарши курашнинг аҳамияти.

Техника ва технология тушунчаларининг моҳияти. Технологик таракқиётнинг истикболлари. Нанотехнологиялар ва биологик идентификация технологияларининг ижтимоий жараёнларга таъсири. Интернет ва ижтимоий тармоқлардаги виртуал мулоқотнинг ижобий ва салбий жиҳатлари. Сунъий интеллект тушунчаси ва унинг таҳлили. Техноген цивилизацияда тил ва коммуникация диалектикаси.

10-мавзу. Мантиқ илмининг предмети, асосий қонунлари.

Тушунча тафаккур шакли сифатида

Мантиқ илмининг асосий масалалари ва уларни тадқиқ этиш йўналишлари. Тафаккурнинг мантикий шакллари ва қонунлари. Формал мантиқнинг предмети ва структураси. Мантиқ илмининг фанлар тизимидаги ўрни.

Тушунчаларнинг шаклланиши ва қўлланиши. Тушунчаларнинг тилда ифода қилиниши: ном ва термин. Тушунчанинг таърифи, тузилиши ва турлари. Тушунчалар ўртасидаги муносабатлар. Тушунчалар билан бажариладиган мантикий амаллар: тушунчаларни чегаралаш ва умумлаштириш; тушунчани таърифлаш (дефиниция); тушунчаларни бўлиш ва таснифлаш. Фикр юритишда тушунчалар билан боғлиқ хатоликлар.

11-мавзу. Мулоҳаза. Хулоса чиқариш

Мулоҳаза тафаккур шакли ва хулоса чиқаришнинг таркибий қисми сифатида. Мулоҳазанинг комплекс таҳлили: таркиби, ифодаланиши, чинлик қиймати, турлари. Оддий ва мураккаб мулоҳазалар ва уларнинг турлари. Мураккаб мулоҳазаларнинг чин бўлиш шартлари.

Хулоса чиқаришнинг умумий мантикий тавсифи: тузилиши, турлари ва умумий қоидалари. Фикрнинг ҳаракат йўналишига кўра хулоса чиқариш: дедукция, индукция ва аналогия; уларнинг ўзаро алоқадорлиги. Мураккаб мулоҳазалардан хулоса чиқариш. Фикр юритишда мулоҳазаларни қуриш ва хулоса чиқариш билан боғлиқ хатолар.

12-мавзу. Аргументлаш ва билимлар таракқиётининг мантикий шакллари

Асосли муҳокама юритиш шартлари. Исботлаш ва рад этишнинг умумий тавсифи. Исботлаш ва рад этишнинг турлари. Фикрни асослашда учрайдиган хатолар. Паралогизм. Софизм. Парадокс. Аргументлаш назариясининг асосий тушунчалари. Коммуникатив моделларда аргументлаш: диалог, баҳс, полемика. Аргументлашнинг стратегияси ва тактикаси

Билимлар тараққийетининг мантикий шакллари: муаммо, гипотеза, назария. Муаммони аниқлаш ва ечимини топишда саволнинг ўрни. Савол ва жавобнинг муҳокама юритишдаги аҳамияти.

Мантик илмининг назарий ва амалий аҳамияти.

13-мавзу. Этика:

“Этика” фанининг предмети ва жамият ҳаётидаги аҳамияти

“Этика” фанининг предмети, моҳияти ва тузилмаси. Гедонизм ва эвдемонизм таълимотининг ахлоқий аҳамияти. Ахлоқнинг пайдо бўлишига оид диний, илмий қарашлар таснифи. ХХI асрда глобал этосфера (ахлоқий муҳит)ни яратишнинг зарурияти. Этиканинг категориялари, тамойиллари, меъёрларининг шахс ва жамият муносабатларида намоён бўлиши. Ихтиёр эркинлиги ва ахлоқий танлов.

14-мавзу. Никоҳ ва оиланинг ахлоқий асослари, унинг ёшлар тарбиясидаги ўрни

Никоҳ - энг қадимги ахлоқий муносабат шакли. Никоҳнинг қонуний ва диний жиҳатлари. Оиланинг психологик, ижтимоий-маънавий муҳитининг фарзанд тарбиясига таъсири. Оила номуси ва шаънини сақлашда ота-она ва фарзандлар масъулияти.

Ўзбекистон Республикаси Президент қарорида (ПҚ-3827) оилавий маиший зўрлик ишлатишнинг олдини олиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари масалалари. Маиший зўрлик ва хотин қизларга нисбатан зўрлик ишлатиш ҳақидаги БМТ декларация ва резолюциясининг фалсафий-ахлоқий таҳлили.

Миллий маънавиятимизда никоҳ ва оилага доир ахлоқий қадриятлар. Ўзбекистонда ёшлар тарбияси, маънавий-ахлоқий қамолотида никоҳ ва оила ҳақидаги миллий ахлоқий қадриятларининг ўрни. Ёшлар психологиясида оилага муносабатнинг маънавий, ахлоқий тамойилларини шакллантириш. Ажралиш ва унинг ахлоқий қамолотга салбий таъсири. Оилавий муносабатларга ноанъанавий ёндашувларнинг оқибатлари. Давлатнинг оила тинчлиги ва барқарорлигини таъминлашдаги ўрни. Оила шартномасини тузишнинг ахлоқий жиҳатлари.

15-мавзу. Ахлоқий маданият ва қадриятлар

Муомала маданияти – ахлоқий маданиятнинг таркибий қисми ва унинг ижтимоий-тарихий аҳамияти. Асосий ахлоқий қадриятлар. Қасбий одобнинг ахлоқий маданият билан уйғунлиги. Тиббий ва экологик тарбиянинг ахлоқий асослари. Соғлом турмуш тарзининг барқамол авлод ахлоқий тарбиясидаги аҳамияти. Санъатнинг шахс ахлоқий тарбиясига таъсири. Замонавий ахлоқий тарбиянинг ютуқлари ва қамчиликлари. “Оммавий маданият”нинг ёшлар дунёқарашига таъсири. Замонавий ахлоқий тарбияда космополитизмга мойиллик. Юксак ахлоқни тарбиялашда технологиянинг ижобий ва салбий таъсири. Биоэтика – амалий этиканинг назарий асоси.

16-мавзу. Эстетика:

Эстетиканинг предмети, мақсади ва вазифалари

“Эстетика” фанининг объекти ва фалсафий моҳияти. “Эстетика” ҳақидаги қарашлар тарихи. Эстетика категорияларининг аънавий ва замонавий таснифи. Ғўзаллик ва унинг муқобиллари. Улуғворлик категориясининг фалсафий моҳияти. Фожеавийлик (трагедия) категорияси. Қулгилилик категорияси. Эстетика категорияларининг ўзаро алоқадорлиги.

17-мавзу. Табиат ва техноген цивилизация эстетикаси

Жамият ривожда табиатга эстетик муносабатнинг шаклланиши. Табиатнинг эстетик жиҳатлари. Экологик эстетиканинг қадриятли мақоми. Табиатни эстетик идрок этишнинг аънавий ва ноаънавий усули. Экоэстетиканинг ХХI аср илмий-техник тараққиётдаги ўрни. Техноген цивилизациянинг ишлаб чиқариш эстетикаси ва фан тараққиётига таъсири. Маиший турмуш эстетикаси. Замонавий шаҳарсозлик эстетикаси. Дизайннинг эстетик хусусиятлари. Халқ амалий санъати ва дизайн.

18-мавзу. Эстетиканинг замонавий муаммолари

Эстетик тарбиянинг турлари ва йўналишлари. Шахсни эстетик тарбиялашда фан, таълим ва маданиятнинг ўзаро боғлиқлиги. Меҳнат-турмуш эстетикасининг муҳим омилли. Инсоннинг табиий, аҳоқий ва эстетик дидининг мутаносиблиги. “Оммавий маданият”нинг ёшлар эстетик дидига таъсири. Спорт ва унинг маънавий-эстетик жиҳатлари. Воқеъликка эстетик муносабатни миллий ва умумбашарий аҳамияти. Оламни эстетик англашда технологияларнинг роли. Рекламанинг эстетик жиҳатлари ва ғайриэстетик ҳолатлар.

IV. Семинар машғулотларни бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Семинар машғулотлари учун қуйидаги мавзулар тавсия этилади.

1. Фалсафа: унинг предмети, мазмуни ва жамиятдаги роли.
2. Фалсафий тафаккур тараққиёти босқичлари: Шарқ фалсафаси
3. Шарқ ва Ғарб мутафаккирлари ижодида олам ва одам муаммоси
4. Онтологик қонун ва категорияларнинг фалсафий таҳлили.
5. Ўзаро алоқадорлик ва ривожланиш қонунлари ва категориялари.
6. Билиш методологияси: асосий тушунчалар.
7. Тил ва коммуникация тушуниш воситаси.
8. Жамият тараққиётининг фалсафий таҳлили.
9. Фалсафий антропология (Инсон ҳақидаги таълимот).
10. Глобаллашувнинг фалсафий муаммолари.
11. Тушунчаларни шакллантирувчи мантикий усуллар.
12. Мулоҳаза ва ҳулоса чиқариш.
13. Аргументлаш ва билимлар тараққиётининг мантикий шакллари.

14. Эстетик тарбиянинг турлари ва йўналишлари.
15. Табиат ва техноген цивилизация эстетикаси.
16. “Этика” фанининг предмети ва жамият ҳаётидаги аҳамияти
17. Никох ва оиланинг ахлоқий асослари, унинг ёшлар тарбиясидаги ўрни
18. Ахлоқий тарбия ва маданият уйғунлиги.

Семинар машғулотлари мультимедия қурилмалари билан жиҳозланган аудиторияда бир академ гуруҳга бир ўқитувчи томонидан ўтказилиши лозим. Машғулотлар фаол ва интерактив усуллар ёрдамида ўтилиши, мос равишда муносиб педагогик ва ахборот технологиялар қўлланилиши мақсадга мувофиқ.

V. Муस्ताкил таълим ва муस्ताкил ишлар

Муस्ताкил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:

1. Фалсафий дунёкарашнинг ўз-ўзини англашдаги роли.
2. Дунёнинг ҳозирги замон илмий манзарасининг таҳлилида фалсафий тафаккур
3. Инсонинг маънавий камолотида фалсафий дунёкарашнинг роли
4. Фан илмий дунёкараш шакли
5. Билим инсон маънавий камолоти омили.
6. Тарих фалсафаси ва фалсафа тарихи уйғунлиги.
7. Инсон, унинг ҳуқуқ ва экринликлари олий кадрият.
8. Глобаллашув шароитида антропологик инкирознинг олдини олишнинг зарурияти.
9. Илмий ва ижтимоий башоратнинг ўзаро алоқадорлиги.
10. Онтологик ва муносабатдош категорияларнинг уйғунлиги.
11. Миллий ва умуминсоний кадриятлар диалектикаси.
12. Диний маданий анъаналарнинг жамият таракқиётига таъсири.
13. Соғлиқ олий кадрият.
14. Оила ва оилавий кадриятлар маънавий маданиятнинг бош омили.
15. Шахс маънавиятининг шаклланишига ижтимоий муҳит ва давр руҳининг таъсири.
16. Шарқ ва Ғарб фалсафасида инсон масаласи.
17. Табиатни ўрганишга оид қарашлар тарихи.
18. Рим клуби фаолиятининг фалсафий таҳлили.
19. Жамиятнинг ижтимоий, сиёсий ва маънавий тизими.
20. Таълим глобал муаммо сифатида.
21. Фалсафа қонун ва категорияларининг ижтимоий жараёнлар диалектикасидаги роли.
22. БМТ Кодексида коррупцияга муносабат.
23. Ўзбекистонда коррупцияга оид қонунлар ва қарорлар таснифи. коррупцияга қарши курашнинг аҳамияти.
24. Ҳуқм тафаккур шакли сифатида.
25. Ҳуқмнинг таркиби ва хусусиятлари.
26. Хулоса чиқаришнинг умумий мантикий тавсифи.

27. Хулоса чиқаришнинг тузилиши.
28. Хулоса чиқариш турлари.
29. Билимлар таракқиётининг мантикий шакллари.
30. Илмий муаммоларнинг вужудга келиши ва мантикий тузилиши, уларнинг турлари ва ҳал қилиниши.
31. Этика категорияларининг ўзига хос хусусиятлари.
32. Буюк мутафаккирлар этика категориялари ҳақида.
33. Эстетик тарбиянинг турлари ва йўналишлари.
34. Табиат ва техноген цивилизация эстетикаси
35. Этиканинг замонавий муаммоларига диний ва илмий ёндашувлар.
36. Oilанинг психологик, ижтимоий-маънавий муҳитининг фарзанд тарбиясига таъсири.
37. Oilа номуси ва шаънини сақлашда ота-она ва фарзандлар масъулияти.
38. Миллий маънавиятимизда никоҳ ва oilага доир ахлокий қадриятлар.

Мустақил ўзлаштириладиган мавзулар бўйича талабалар томонидан рефератлар тайёрлаш ва уни тақдимот қилиш тавсия этилади.

VI. Асосий ва қўшимча адабиётлар ҳамда ахборот манбалари:

Асосий адабиётлар:

1. Falsafa. Ахмедова М. Таҳрири остида. -Т.: УФМЖ, 2006.
2. Falsafa. Mamashokirov S. Tahriri ostida. -Т.: Sharq, 2005.
3. Шермухамедова Н.А. Фалсафа. -Т.: Ношир, 2012. -1207 б.
4. Шермухамедова Н.А. Гносеология-билиш назарияси. -Т.: Ношир, 2009.
5. Шермухамедова Н.А. Фалсафага кириш. -Т.: Ношир, 2012. 320 б.
6. Шермухамедова Н.А. Борлик ва ривожланиш фалсафаси. -Т.: Ношир, 2013, 720 б
7. Шермухамедова Н.А. Инсон фалсафаси. -Т.: Ношир, 2017. 460-б.
8. Иззетова Э., Пулатова Д. Философия. -Т.: Шарқшунослик, 2012. 340-б
9. Шарипов М. Файзихўжаева Д. Мантик. -Т.: Университет, 2007.

Қўшимча адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргалликда барпо этамиз. Т.: Ўзбекистон, 2016. -53 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан қурамиз. Т.: Ўзбекистон, 2017 -484 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт таракқиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Т.: 2017. - 28 б.

- 4 Каримов И.А. Асарлар тўплами. 1-24 жилдлар.- Т.: Ўзбекистон, 1996-2016.
- 5 Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. 2-нашр –Т.: Маънавият, 2016, -176 б.
- 6 Gunnar Skirbekk, Nils Gilge. A history of Western Thought. Scandinavian University Press. 11 New Fetter Lane, London, EC4P 4EE. 2001. P-1-4
- 7 K. S.Guttenplan. J.Hornsby. C. Janavay. Reading philosophy. Blackwell Publishers Ltd. UK. 2003. P – 341.
- 8 Jaspers. The origin and goal of history. New Haven and London. Yale University Press. 1965. P – 77. (P – 19)А.Фитрат. Танланган асарлар –Т.: Маънавият, 2010 -301 б.
- 9 Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри.–Т.:Янги аср авлоди, 2016.-318 б.
- 10 Ж. Румий. Ичингдаги ичингдадур.–Т.: Янги аср авлоди, 2016.-272 б.
- 11 А.Маманов. Миллий менталитет: хусусиятлар ва омиллар, С.: «Зарафшон»-2015.-155 б.
- 12 Аристотель. Сочинения В 4-х томах. -М.: 1975. ч.1.
- 13 Асмус В. Античная философия. -М.: 1999.
- 14 Абу Али ибн Сино тугилган кунининг 1000 йиллигига бағишланган маколалар тўплами. -Т.: Фан нашриёти, 1980.198 б.
- 15 Аллаярова С. Бадий ижод герменевтикаси – Т.: Университет, 2011.
- 16 Аллаярова С.Н. Фалсафий герменевтиканинг методологик жиҳатлари. Фалс.фан. номз. Дисс. –Т.: Университет, 2010.
- 17 Ахборотлашув ва жамият маънавияти. Илмий маколалар тўплами – Т.: “Иктисодиёт” – 2013 136 б.
- 18 Бекмуродов М. Ўзбек менталитети –Т.: Янги аср авлоди, 2004.-23 б.
- 19 Бозаров Д. Синергетик парадигма. -Т.: Тафаккур, 2010. -160б.
- 20 Ёқубова М. Жамият ахборотлашувнинг фалсафий асослари. Фалс.фан. номз. Дисс. –Т.: Университет, 2007.
- 21 Ёқубова М. Фан ахборотлашувнинг жамият ривожигаги ўрни-Т.:”Стар - Полиграф”, 2010. -180 б.
- 22 Жўраев Н. Тарих фалсафасининг назарий асослари. - Т.: Маънавият, 2008. -560 б.
- 23 Мадаева Ш. Миллий менталитет ва демократик тафаккур. –Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ, 2007.
- 24 Мамашокиров С., Усманов Э. Барқарор тараккиётнинг экологик хавфсизлик масалалари. -Т.: Фан, 2009.
- 25 Мусаев Ф. Демократик давлат қуришнинг фалсафий ҳуқуқий асослари. -Т.: Ўзбекистон, 2007.
- 26 Отамуродав С. Глобаллашув ва миллат. - Т.: Янги аср авлоди, 2008.
- 27 Очилдиев А. Миллий ғоя ва миллатлараро муносабатлар. - Т.: Ўзбекистон, 2004.

- 28 Очиллова Б. Миллий-маънавий юксалишда мерос, кадрятлар ва ворисийлик. –Т.: Истиклол, 2009.
- 29 Плутарх. Сайланма. З.Аълам ва Урфон Отажон таржимаси. - Т.: Янги аср авлоди, 2006.
- 30 Соифназаров И. Курс лекций по философии. - Т.: ТДИУ, 2004.
- 31 Сирожиддинов И. Мирзо Улуғбек дунёси.-Т.: “Шарк”-2015.108 б.
- 32 Қаххорова Ш. Глобал маънавият-глобаллашувнинг гоъвий асоси.- Т.:Тафаккур, 2009. -670 б.
- 33 Қурбонова Л. Борлик фалсафаси. -Андижон: АДУ, 2009
- 34 Қурбонова Л. Инсон фалсафаси. -Андижон: АДУ, 2009
- 35 Хайитов Ш., Хайитова К., Зияутдинова Х. Фалсафа асослари. Альбом схема. -Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2009.
- 36 Choriev A. Inson falsafasi. -Toshkent.: O’FMJ, 2006.
- 37 Ўзбекистон : динлараро ҳамжихатлик – тинчлик гарови.-Т.:2005.
- 38 Shermuxamedova N. Falsafa va fan metodologiyasi - Т.: Axborot texnologiyalari, 2008.
- 39 Шермухамедова Н.А. Фан фалсафаси. -Т.: Ношир, 2017. -360б
- 40 Шермухамедова Н.А. Техника фалсафаси. -Т.: Университет, 2017. -420 б

Интернет сайтлари:

- 41 [www. Ziyo net.uz](http://www.Ziyo.net.uz)
- 42 www.faylasuf.uz

